

"Realizacja europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego"

Komunikat konferencji ministrów ds. szkolnictwa wyższego z Berlina 19 września 2003 r.

Preambuła

Dnia 19 czerwca 1999 r., rok po podpisaniu Deklaracji Sorbońskiej, ministrowie szkolnictwa wyższego z 29 krajów europejskich, podpisali Deklarację Bolońską. Sformułowali wspólne, ważne cele mające sprzyjać utworzeniu logicznego i wewnętrznie spójnego europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego do 2010 r. Na pierwszej konferencji w ramach kontynuacji prac, która odbyła się w Pradze 19 maja 2001 r. ministrowie zwiększyli liczbę celów i potwierdzili swoją wolę utworzenia europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego do 2010 r. W dniu 19 września 2003 r. ministrowie ds. szkolnictwa wyższego z 33 krajów europejskich spotkali się w Berlinie w celu dokonania przeglądu osiągnięć i określenia priorytetów i nowych celów na nadchodzące lata, pragnąc przyspieszyć tworzenie europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego. Uzgodnili następujące stwierdzenia, zasady i priorytety:

Ministrowie potwierdzają znaczenie wymiaru społecznego procesu bolońskiego. Konieczność zwiększenia konkurencyjności musi być równoważona celem poprawy społecznego wymiaru europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego, zmierzając do wzmocnienia spójności społecznej i zmniejszenia nierówności zarówno społecznych, jak i ze względu na płeć, tak na poziomie krajowym jak i europejskim. W tym kontekście ministrowie podtrzymują swoje stanowisko, zgodnie z którym szkolnictwo wyższe jest dobrem publicznym, a odpowiedzialność za nie spoczywa na wszystkich. Podkreślają, że w międzynarodowej współpracy akademickiej i wymianie, pierwszeństwo należy dać wartościom akademickim.

Ministrowie przykładają także należytą uwagę do konkluzji Rady Europejskiej z Lizbony (2000 r.) i Barcelony (2002 r.), zmierzających do utworzenia Europy jako "najbardziej konkurencyjnej i opartej na wiedzy gospodarce świata, zdolnej do trwałego wzrostu z większą liczbą lepszych stanowisk pracy i większą spójnością społeczną" oraz wzywających do podejmowania dalszych działań i ściślejszej współpracy w kontekście procesu bolońskiego.

Ministrowie biorą także pod uwagę raport z postępów sporządzony przez grupę zajmującą się kontynuacją prac procesu bolońskiego między spotkaniami w Pradze i Berlinie. Uwzględniają także Raport Tendencje-III (*Trends-III*) przygotowany przez Europejskie Stowarzyszenie Uniwersyteckie (EUA), jak również wyniki seminariów, które były organizowane jako część programu prac między spotkaniami w Pradze i Berlinie przez kilka Państw Członkowskich, instytucji szkolnictwa wyższego, organizacji i studentów. Ministrowie uwzględniają także sprawozdania krajowe, które są dowodem na znaczący postęp jaki został poczyniony w stosowaniu zasad przyjętych w ramach procesu bolońskiego. Wreszcie, mają także na uwadze informacje Komisji Europejskiej i Rady Europy, przyjmując do wiadomości ich poparcie dla wdrożenia procesu bolońskiego.

Ministrowie są zgodni, iż należy podjąć kroki w celu zapewnienia ściślejszych powiązań między szkolnictwem wyższym i systemami badawczymi w ich krajach. Wyłaniający się europejski obszar szkolnictwa wyższego skorzysta na zbliżeniu z europejskim obszarem badań, wzmacniając tym samym podstawy Europy opartej na wiedzy. Celem jest zachowanie bogactwa kulturalnego Europy i jej różnorodności językowej, opierając się na jej dziedzictwie zróżnicowanych tradycji, oraz wzmocnienie jej potencjału innowacyjności i rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzmocnioną współpracę europejskich instytucji szkolnictwa wyższego.

Ministrowie uznają, że decydującą rolę w rozwijaniu europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego odgrywają instytucje szkolnictwa wyższego i organizacje studenckie. Uwzględniają informację Europejskiego Stowarzyszenia Uniwersyteckiego (EUA) przygotowaną w wyniku Konwencji Instytucji Szkolnictwa Wyższego w Graz, wkładu ze strony Europejskiego Stowarzyszenia Instytucji Szkolnictwa Wyższego (EURASHE) oraz komunikatów ESIB – Krajowych Związków Studentów Europy.

Ministrowie z satysfakcją przyjmują zainteresowanie okazywane przez inne regiony świata rozwijaniem europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego i z radością przyjmują w szczególności obecność przedstawicieli krajów europejskich, które jeszcze nie są stronami procesu bolońskiego, jak również z Komitetu Kontynuacji Unii Europejskiej, Ameryki Łacińskiej i Karaibów (EULAC) wspólnego obszaru szkolnictwa wyższego jako gości niniejszej konferencji.

Postęp

Ministrowie z satysfakcją przyjmują informacje o różnych inicjatywach podjętych od szczytu szkolnictwa wyższego w Pradze zmierzających do większej porównywalności i kompatybilności, bardziej przejrzystych systemów szkolnictwa oraz poprawy jakości europejskiego szkolnictwa wyższego na poziomie instytucjonalnym i krajowym. Doceniają współpracę i zaangażowanie w tym celu wszystkich partnerów: instytucji szkolnictwa wyższego, studentów i innych partnerów.

Ministrowie podkreślają znaczenie wszystkich elementów procesu bolońskiego w tworzeniu europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego i wskazują na konieczność zwiększenia wysiłków na poziomie instytucjonalnym, krajowym i europejskim. Jednakże, aby nadać procesowi odpowiednie tempo, podejmą się realizacji priorytetów średnioterminowych w ciągu najbliższych dwóch lat. Zintensyfikują swoje wysiłki w celu wspierania efektywnych systemów zapewnienia jakości, zwiększenia rzeczywistego stosowania systemu opartego na dwóch cyklach kształcenia oraz poprawy systemu uznawania stopni i okresów studiów.

Zapewnienie jakości

Jakość jest istotą europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego. Ministrowie są zdecydowani wspierać dalsze kroki zmierzające do zapewnienia jakości na poziomach instytucjonalnym, krajowym i europejskim. Podkreślają konieczność wypracowania wspólnych kryteriów i metodologii zapewnienia jakości.

Zwracają także uwagę na fakt, iż zgodnie z zasadą autonomii instytucjonalnej podstawowa odpowiedzialność za zapewnienie jakości w szkolnictwie wyższym spoczywa na każdej z tych instytucji i fakt ten stanowi podstawę rzeczywistej odpowiedzialności systemu edukacji w ramach krajowego systemu zapewnienia jakości kształcenia.

Dlatego też postanawiają, aby do roku 2005 krajowe systemy zapewnienia jakości kształcenia obejmowały:

- określenie odpowiedzialności organów i zaangażowanych instytucji,
- ocenę programów lub instytucji, włącznie z oceną wewnętrzną, przeglądem zewnętrznym, udziałem studentów i ogłaszaniem wyników,
- system akredytacji, certyfikacji lub podobnych procedur,
- udział międzynarodowy, współpracę, tworzenie i korzystanie z sieci.

Na poziomie europejskim ministrowie zwracają się do ENQA poprzez jej członków, we współpracy z EUA, EURASHE i ESIB, aby opracować uzgodniony zestaw norm, procedur i wytycznych dotyczących zapewnienia jakości, przeanalizować sposoby zapewnienia odpowiedniego systemu przeglądu wdrożenia (*peer review*) w zakresie zapewnienia jakości i/lub akredytacji agencji lub organów oraz, poprzez grupę zajmującą się kontynuacją prac (*Follow-up Group*), przekazać raport ministrom w 2005 r. Należyta uwaga zostanie także udzielona innym stowarzyszeniom i sieciom zajmującym się zapewnieniem jakości.

Struktura stopni: przyjęcie systemu opartego zasadniczo na dwóch cyklach kształcenia

Ministrowie z satysfakcją zauważają, że po ich opowiedzeniu się w Deklaracji Bolońskiej za systemem kształcenia w dwóch cyklach, podjęto globalną przebudowę europejskiego krajobrazu szkolnictwa wyższego. Wszyscy ministrowie zobowiązują się do rozpoczęcia wdrożenia systemu kształcenia opartego na dwóch cyklach do 2005 r.

Ministrowie podkreślają znaczenie konsolidowania podjętych kroków i lepszego zrozumienia i akceptacji nowych kwalifikacji przez wzmacnianie dialogu w obrębie instytucji i między nimi a pracodawcami.

Ministrowie zachęcają Państwa Członkowskie do opracowania porównywalnych i kompatybilnych kwalifikacji w ich systemach edukacji, które powinny starać się opisywać kwalifikacje nakładem pracy, poziomem, wynikami kształcenia, kompetencjami i profilem. Postanawiają także opracować zestaw kwalifikacji europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego.

W takich ramach, stopnie powinny prowadzić do różnie zdefiniowanych efektów. Stopnie pierwszego i drugiego cyklu winny mieć różne kierunki i różne profile w celu zaspokojenia różnorodności potrzeb osób indywidualnych, środowisk akademickich oraz rynku pracy. Stopnie pierwszego cyklu winny umożliwiać, w rozumieniu Konwencji Lizbońskiej o Uznawalności, kontynuację kształcenia w cyklu drugim. Stopnie drugiego cyklu winny umożliwić rozpoczęcie studiów doktoranckich.

Ministrowie wzywają grupę zajmującą się kontynuacją prac to zbadania czy i w jaki sposób krótsze szkolnictwo wyższe może być połączone z pierwszym cyklem kwalifikacji w ramach europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego.

Ministrowie podkreślają swoje zaangażowanie, aby szkolnictwo wyższe stało się jednakowo dostępne dla wszystkich, w granicach możliwości, przy wykorzystaniu wszelkich odpowiednich środków.

Promocja mobilności

Mobilność studentów i pracowników akademickich oraz administracyjnych leży u podstaw ustanowienia europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego. Ministrowie podkreślają jej znaczenie dla środowisk akademickich, kulturowych, kręgów polityki jak również wymiaru społecznego i gospodarczego. Zauważają z zadowoleniem, iż od czasu ich ostatniego spotkania, liczby dotyczące mobilności znacznie wzrosły, także dzięki znaczącemu wsparciu ze strony programów Unii Europejskiej. Wspólnie postanawiają podjąć konieczne kroki w celu poprawy jakości i dostępności danych statystycznych w zakresie mobilności studentów.

Potwierdzają zamiar podjęcia wszelkich wysiłków koniecznych do usunięcia przeszkód w mobilności studentów w ramach europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego. Pragnąc promować mobilność studentów, ministrowie podejmą konieczne kroki w celu ułatwienia korzystania z krajowych kredytów i stypendiów.

Wprowadzenie systemu punktów kredytowych

Ministrowie podkreślają ważną rolę, którą odgrywa Europejski System Transferu Punktów Kredytowych (ECTS) w ułatwianiu mobilności studentów i rozwoju międzynarodowego programu kształcenia. Zauważają, że ECTS coraz częściej stanowi podstawę krajowych systemów punktów. Zachęcają do tego, aby ECTS stał się nie tylko systemem transferu, ale także systemem gromadzenia punktów, który będzie konsekwentnie stosowany w powstającym europejskim obszarze szkolnictwa wyższego.

Uznawanie stopni: przyjęcie systemu czytelnych i porównywalnych stopni

Ministrowie podkreślają znaczenie Konwencji Lizbońskiej o Uznawalności, która winna zostać ratyfikowana przez wszystkie kraje biorące udział w procesie bolońskim, oraz wzywają sieci ENIC i NARIC wraz z właściwymi władzami, do dalszej realizacji Konwencji.

Wyznaczają cel, zgodnie z którym każdy student kończący studia począwszy od 2005 r. powinien automatycznie i bezpłatnie otrzymać suplement do dyplomu. Powinien on być sporządzony w jednym z powszechnie używanych języków europejskich.

Zwracają się do instytucji i pracodawców, aby w pełni wykorzystywali suplement do dyplomu, tak aby korzystać z większej przejrzystości i elastyczności systemów stopni w szkolnictwie wyższym, zwiększania możliwości zatrudnienia i ułatwiania uznawania kwalifikacji i okresów studiów w celu podjęcia dalszego kształcenia.

Instytucje szkolnictwa wyższego i studenci

Ministrowie z zadowoleniem przyjmują zaangażowanie w proces boloński instytucji szkolnictwa wyższego i studentów i uznają, że w rzeczywistości to właśnie czynny udział wszystkich partnerów w procesie zapewni jego długotrwały sukces.

Świadomi wpływu jaki poważne instytucje szkolnictwa wyższego mogą mieć na rozwój społeczny i gospodarczy, ministrowie przyjmują do wiadomości, że instytucjom tym należy powierzyć uprawnienia do podejmowania decyzji w sprawie kształtu ich wewnętrznej organizacji i administracji. Ministrowie także wzywają instytucje do zapewnienia, aby reformy zostały w pełni wdrożone w funkcjonowanie i procesy o podstawowym znaczeniu dla tych instytucji.

Ministrowie odnotowują konstruktywny udział organizacji studenckich w procesie bolońskim i podkreślają konieczność włączenia studentów w sposób stały i na wczesnym etapie dalszych działań.

Studenci są pełnoprawnymi partnerami w zarządzaniu szkolnictwem wyższym. Ministrowie odnotowują, że prawo krajowe, mające zapewnić studentom udział w tym procesie, nadal nie zostało przyjęte na całym obszarze objętym europejskim obszarem szkolnictwa wyższego. Wzywają także instytucje i organizacje studenckie do zidentyfikowania sposobów rzeczywistego zwiększenia udziału studentów i organizacji studenckich w zarządzaniu szkolnictwem wyższym.

Ministrowie zwracają uwagę na konieczność zapewnienia studentom odpowiednich warunków nauki i życia, tak aby mogli pomyślnie zakończyć studia w odpowiednim czasie bez przeszkód spowodowanych ich sytuacją społeczną i ekonomiczną. Zwracają także uwagę na potrzebę uzyskania bardziej porównywalnych danych dotyczących społecznej i ekonomicznej sytuacji studentów.

Promocja europejskiego wymiaru w szkolnictwie wyższym

Ministrowie zauważają, że po ich apelu wyrażonym w Pradze, są opracowywane dodatkowe moduły i programy kształcenia o europejskiej tematyce, ukierunkowaniu i organizacji.

Odnotowują, że instytucje szkolnictwa wyższego w różnych krajach europejskich podjęły działania zmierzające do udostępnienia ich zasobów akademickich i tradycji kulturowych w celu promowania prac nad zintegrowanymi programami studiów i wspólnymi stopniami na pierwszym, drugim i trzecim poziomie.

Ponadto, ministrowie podkreślają konieczność zapewnienia stosownego okresu studiów za granicą w ramach programów wspólnych stopni, jak również wspieranie różnorodności językowej i umożliwianie nauki języków obcych, tak aby studenci mogli rozwinąć pełny potencjał w zakresie tożsamości europejskiej, europejskiego obywatelstwa i zatrudnienia.

Ministrowie postanawiają podjąć działania na szczeblu krajowym, aby usunąć przeszkody we wprowadzeniu i uznawaniu takich stopni i czynnie wspierać opracowanie i odpowiednią kontrolę jakości zintegrowanych programów kształcenia prowadzących do uzyskania wspólnych stopni.

Promocja atrakcyjności europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego

Ministrowie są zgodni co do tego, że należy wzmocnić atrakcyjność i otwartość europejskiego szkolnictwa wyższego. Potwierdzają gotowość do prowadzenia dalszych prac nad programami stypendiów dla studentów z państw trzecich.

Ministrowie oświadczają, że wymiana ponadnarodowa w szkolnictwie wyższym powinna odbywać się na podstawie jakości akademickiej i wartości akademickich, oraz postanawiają w tym celu udzielać się na wszystkich odpowiednich forach. Wszędzie tam, gdzie będzie to uzasadnione, w takich forach powinni uczestniczyć także partnerzy społeczni.

Zachęcają do współpracy z regionami z innych części świata przez zapraszanie przedstawicieli tych regionów do udziału w seminariach i konferencjach bolońskich.

Kształcenie przez całe życie

Ministrowie zwracają uwagę na ogromną rolę jaką odgrywa szkolnictwo wyższe w kształceniu przez całe życie. Podejmują kroki zbliżające ich krajowe polityki do osiągnięcia tego celu i wpłynięcia na instytucje szkolnictwa wyższego i inne instytucje zaangażowane w ten proces, aby zwiększyć możliwości kształcenia przez całe życie na poziomie szkolnictwa wyższego włącznie z uznawaniem wcześniejszej nauki. Podkreślają, że takie działanie musi stanowić integralną część działalności w szkolnictwie wyższym.

Ponadto ministrowie wzywają wszystkich zajmujących się opracowaniem ram kwalifikacji dla europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego do objęcia szerokiego zakresu elastycznych dróg kształcenia, możliwości i technik oraz móc prawidłowego korzystania z kredytów ECTS.

Podkreślają konieczność zwiększenia możliwości dla wszystkich obywateli, zgodnie z ich aspiracjami i umiejętnościami, aby kontynuować kształcenie przez całe życie w ramach szkolnictwa wyższego.

Działania dodatkowe

Europejski obszar szkolnictwa wyższego i europejski obszar badań – dwa filary społeczeństwa opartego na wiedzy

Świadomi konieczności promowania ściślejszych powiązań między europejskim obszarem szkolnictwa wyższego i europejskim obszarem badań, w Europie opartej na wiedzy oraz znaczenia badań jako integralnej części szkolnictwa wyższego w całej Europie, ministrowie uznają, iż nie należy zatrzymywać się na obecnych dwóch cyklach szkolnictwa wyższego, ale włączyć studia doktoranckie jako trzeci cykl kształcenia w procesie bolońskim.

Podkreślają znaczenie badań oraz szkolenia w zakresie badań i promocji interdyscyplinarności w utrzymywaniu i poprawie jakości szkolnictwa wyższego i w ogólnie pojętym wzmocnieniu konkurencyjności szkolnictwa wyższego. Ministrowie wzywają do zwiększonej mobilności na poziomie doktoranckim i ponad-doktoranckim oraz zachęcają zaangażowane instytucje do zwiększenia współpracy w zakresie studiów doktoranckich i szkolenia młodych naukowców.

Ministrowie dołożą wszelkich starań, aby europejskie instytucje szkolnictwa wyższego stały się jeszcze bardziej atrakcyjnymi partnerami. Dlatego też ministrowie zwracają się do europejskich instytucji szkolnictwa wyższego o zwiększenie ich roli i znaczenia badań w rozwoju technologicznym, społecznym i kulturowym oraz w zakresie potrzeb społeczeństwa.

Ministrowie rozumieją, że istnieją przeszkody w osiągnięciu tych celów i że instytucje szkolnictwa wyższego nie mogą same ich usunąć. Wymaga to silnego wsparcia, także finansowego, i podjęcia stosownych decyzji przez rządy krajowe i organy europejskie.

Wreszcie, ministrowie stwierdzają, że należy wesprzeć sieci kształcenia na poziomie doktoranckim, aby stymulować rozwój doskonałości i aby stały się one jedną z cech wyróżniających europejski obszar szkolnictwa wyższego.

Ocena

Mając na uwadze cele wyznaczone do 2010, należy się spodziewać, że zostaną podjęte środki w celu podsumowania dotychczasowych działań podjętych w ramach procesu bolońskiego. Ocena w terminie średniookresowym będzie rzetelnym źródłem informacji o przebiegu procesu i pozwoli na przyjęcie środków korygujących, o ile okaże się to konieczne.

Ministrowie powierzają grupie zajmującej się kontynuacją prac dokonanie takiej oceny w odpowiednim czasie przed szczytem w 2005 roku i przygotowanie szczegółowych raportów z postępów i wdrożenia priorytetów średniookresowych wyznaczonych na następne dwa lata:

- zapewnienie jakości,
- system oparty na dwóch cyklach kształcenia,
- uznawanie stopni i okresów studiów.

Ponadto, kraje uczestniczące będą gotowe do udzielenia wszelkich informacji potrzebnych do prowadzenia badań nad szkolnictwem wyższym związanych z celami procesu bolońskiego. Ułatwiony też zostanie dostęp do banków danych dotyczących bieżących badań i wyników badań.

Kontynuacja prac

Nowi członkowie

Ministrowie uznają za konieczne następującego dostosowania klauzuli w Komunikacie Praskim w sprawie ubiegania się o członkostwo:

Kraje będące stronami Europejskiej Konwencji Kulturalnej kwalifikują się do członkostwa w europejskim obszarze szkolnictwa wyższego pod warunkiem, że jednocześnie potwierdzają chęć wykonywania i realizacji celów procesu bolońskiego w ich

własnym systemie szkolnictwa. Ich wnioski powinny zawierać informację opisującą sposób w jaki zasady i cele deklaracji zostaną spełnione.

Ministrowie postanawiają przyjąć wnioski o członkostwo Albanii, Andory, Bośni i Hercegowiny, Stolicy Apostolskiej, Rosji, Serbii i Czarnogóry, Byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii oraz powitać te państwa jako nowych członków, poszerzając tym samym proces na 40 państw europejskich.

Ministrowie uznają, że członkostwo w procesie bolońskim zakłada wprowadzenie znacznych zmian i reform we wszystkich państwach sygnatariuszach. Postanawiają wspierać nowe państwa sygnatariusze w tych zmianach i reformach, włączając je we wzajemne rozmowy i pomoc przewidziane przez proces boloński.

Struktura kontynuacji prac

Ministrowie powierzają wdrożenie wszelkich kwestii objętych niniejszym komunikatem, ogólne kierowanie procesem bolońskim i przygotowanie następnego spotkania ministrów grupie zajmującej się kontynuacją prac, składającej się z przedstawicieli wszystkich członków procesu bolońskiego i Komisji Europejskiej oraz Rady Europy, EUA, EURASHE, ESIB i UNESCO/CEPES jako członków konsultacyjnych. Grupie tej, która powinna się zbierać co najmniej dwa razy do roku, przewodniczy kraj sprawujący prezydencję UE wraz z krajem gospodarzem kolejnej konferencji ministerialnej jako zastępcą.

Nad przebiegiem prac pomiędzy spotkaniami grupy zajmującej się kontynuacją procesu czuwa Biuro także pod przewodnictwem prezydencji UE. W skład Biura wchodzi przewodniczący; wiceprzewodniczący, którym jest kraj będący gospodarzem kolejnej konferencji ministerialnej; kraje poprzedniej i następnej prezydencji w UE; trzy kraje uczestniczące w procesie, wybierane na okres jednego roku przez grupę zajmującą się kontynuacją prac; Komisja Europejska oraz jako członkowie konsultacyjni Rada Europy, EUA, EURASHE i ESIB. Grupa zajmująca się kontynuacją prac wraz z Biurem mogą w miarę potrzeb powoływać grupy robocze *ad hoc*.

Ogólną kontynuację prac wspiera Sekretariat, udostępniony przez państwo, które będzie gospodarzem kolejnej konferencji ministerialnej.

Na swoim pierwszym spotkaniu po konferencji berlińskiej, grupa zajmująca się kontynuacją prac powinna bardziej szczegółowo określić odpowiedzialność Rady i zadania Sekretariatu.

Program prac 2003-2005

Ministrowie zwracają się do grupy zajmującej się kontynuacją prac o koordynację działań w ramach procesu bolońskiego zgodnie z tematami i działaniami określonymi w niniejszym komunikacie i przedłożenia sprawozdania w terminie przed następnym spotkaniem ministerialnym w 2005 r.